

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІКУЛЬТУРНОГО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ

І. В. Ковалинська

м. Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка
kovalynskainna@gmail.com

Стаття присвячена виявленню основних вимог до формування компетентностей вчителя в умовах мультикультурного навчального середовища в країнах Західної Європи, та імплементації цих вимог до умов України. Автор вказує, що основні компетентності європейського вчителя – це: вміння працювати в етнічно гетерогенному класі, створювати сприятливу атмосферу для розвитку усіх студентів; уміння співпрацювати з батьками і громадою; розвиток мовних компетентностей. Автором розроблено основи системи полікультурної освіти в Україні, основними структурними компонентами якої є інституційний, цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, результативний. Авторка вказує на можливості використання досвіду окремих західноєвропейських країн для розбудови певних компонентів полікультурної освіти в Україні.

Ключові слова: компетентність; компетенція; культурний патерн; етнічно гетерогенний; міжетнічні відносини; система мультикультурної освіти.

Вступ. В останнє десятиріччя проблеми компетентісно-орієнтованої освіти розглядаються міжнародними організаціями – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Радою Європи, Організацією європейського співробітництва та розвитку, Міжнародним департаментом стандартів, які узагальнили доробок педагогів з усього світу [1]. Компетентність як характеристика результатів навчання широко використовується в освітніх системах європейських країн, США та Канади.

Так, С. Сіренс визначає полікультурну компетентність як «озброєння учнів когнітивними характеристиками, відношенням, навичками, яких вони потребуватимуть у мультикультурному, мультинаціональному, інтернаціоналізованому світі. Цей набір когнітивних характеристик, відношення, навичок разом становлять мультикультурну компетентність» [13].

Російські дослідники приділяли багато уваги вивченню питання компетентісного підходу до навчання. А. Хуторської зробив значний внесок у розробку методології запровадження компетентісно орієнтованого навчання, розробивши методіку формування та ієрархію компетентностей [14].

Поняття «компетенція» та «компетентність» досить дано увійшли до наукового лексикону українських дослідників. «Енциклопедія освіти» під ред. В. Кременя надає таке визначення «компетентність у навчанні» (лат «competentia» — коло питань, в яких людина добре розуміється); її набуває молода людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [8]. Українські науковці О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, С. Трубачова розробляли питання запровадження компетентісного підходу в освітню систему України. Ними запропоновано такий перелік ключових компетентностей: навчальна (уміння вчитися), громадянська, загальнокультурна, інформаційна, соціальна, здоров'язберігаюча, які деталізуються в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами учнів [9]. Дослідниця І. Ковалинська виявила принципову різницю між поняттями «компетенція» і «компетентність» та структуру загальнокультурної компетенції. Нею встановлено, що компетенція – вимога до рівня освітньої підготовки, а компетентність – це особистісна характеристика навчальних здобутків учня [10]. Національна рамка кваліфікацій визначає компетентність як неспецифічні предметні уміння та навички, не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєво необхідні людині будь-якої професії та віку. У нормативних документах визначено 9 кваліфікаційних рівнів, наведено характеристику

кожного з них за такими ознаками: знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність. Компетентність – це оволодіння особистістю відповідної компетенцією, яка містить її ставлення до предмета діяльності. Компетенцію необхідно розуміти як задану необхідну умову, норму освітньої підготовки майбутніх фахівців, а компетентність – як її реально сформовані особистістю якості та мінімальний досвід діяльності [11].

У матеріалах проекту Європи «Тьюнінг (англ. «Tuning») – гармонізація освітніх структур в Європі» визначено, що компетентності – це динамічне поєднання когнітивних і мета-когнітивних умінь, навичок, знань і розуміння, міжособистісних, розумових і практичних вмінь, навичок і етичних цінностей [12].

Однак, у світлі інтеграції та інтернаціоналізації освіти виникають нові питання, пов'язані із формуванням компетенцій та компетентностей. Зокрема, завдання формування компетенцій, які б допомогли спів-існуванню у культурно гетерогенному суспільстві, зараз тільки набуває значущості, й, отже, виникає необхідність ретельно вивчити досвід країн Західної Європи з цієї проблеми. В українському науковому просторі ще бракує досліджень, які б висвітлили питання формування компетентностей, які необхідні учневі та учителю для продуктивної навчальної співпраці у культурно- та етнічно-гетерогенних навчальних колективах.

Мета статті. Наша стаття присвячена висвітленню питання вимог до формування компетентностей вчителів, які висуваються науковцями і освітянами країн Західної Європи у зв'язку з тим, що європейське суспільство зазнало значних соціо-економічних, демографічних та культурних змін.

Програма підготовки вчителів на період до 2020 р. «Education and Training 2020. Developments in the Cluster on Key Competences» (Освіта і підготовка 2020. Розвиток основних компетентностей), розроблена для країн-членів Євросоюзу, визначає основні компетентності, необхідні учителям для роботи у мультикультурному суспільстві, і викладає основні принципи формування цих компетентностей. У програмі наголошується, що, у зв'язку із розвитком інформаційних технологій та створення пост-індустріального суспільства, цінність знань та обсяг знань, які може засвоїти людина, значно змінилися. Тепер неможливо успішно працювати та розвиватися як професіонал, використовуючи знання, набуті протягом певного сталого періоду, не поповнюючи їх постійно. Отже, відбувся перехід від навчання для життя до навчання протягом усього життя на змінах освітньої парадигми від навчання знань [5; 6].

Європейські рамки освіти вказують на необхідність перебудовувати освітні стратегії на основі компетентнісного підходу. Це означає, що система освіти змінює вектор від навчання знань до ширшого розуміння навчання компетентностей. Як правило, термін «компетентності» перекладається як «навички та вміння», однак, необхідно зауважити, що останні доробки європейських освітян додають до такого визначення компетентностей ще й поняття «відношення». Поняття «відношення» набуває значущості у контексті саме полікультурного навчання.

Ми, спираючись на роботи Ф. Дервіна [3], С. Лухтенберг [13] та С. Ніето [14], трактуємо поняття «полікультурний» як такий, що має відношення до значної різноманітності культурних патернів, які використовуються учасниками освітнього процесу. Отже, результатом полікультурного навчання має стати, серед інших, і сформоване особливе відношення до цих різноманітних культурних патернів та усвідомлення того, що існування в етнічно-гетерогенному світі вимагає полікультурної компетенції, яку становлять соціальна, громадянська компетентності, уміння навчатися, психологічна гнучкість, культурна компетентність та інформаційна компетентність.

Комітет Ради Європи з питань освіти і культури розробив перелік основних компетентностей, які необхідно формувати для успішної професійної діяльності в етнічно гетерогенному суспільстві, серед яких чільне місце посідає вміння працювати в етнічно різноманітному класі. Також наголошується на необхідності готувати вчителя до роботи в умовах мультикультурності, розробляти методичну літературу, в якій оприлюднювати досвід учителів, що продуктивно працюють в етнічно гетерогенних групах. Навчання дітей в умовах

етнічно гетерогенних колективів вимагає від учителя уміння індивідуальної роботи з кожним учнем, усвідомлення особливостей міжетнічних відносин, широкого дидактичного репертуару [2].

Багато вчителів у західноєвропейських країнах уже мають позитивний досвід роботи у мультикультурному середовищі. Вони створюють позитивний мікроклімат у класі, встановлюють контакт з кожним учнем, формулюють навчальні завдання і ставлять навчальні цілі таким чином, щоб зберегти баланс між впевненістю у власних силах кожного учня, колективним навчанням та роботою під керівництвом вчителя. Розвиваються і навички спілкування науковою мовою протягом усього періоду навчання.

Педагогічні навчальні заклади освіти в країнах Західної Європи вбачають своїм першочерговим завданням підготовку студентів до роботи у мультикультурному суспільстві та в етнічно гетерогенних класах. Педагогічна освіта в країнах Західної Європи побудована таким чином, щоб надати вчителю допомогу для роботи у умовах мультикультуралізму. При Раді Європи з питань освіти і науки існує дослідницька група, яка вивчає умови професійної діяльності в умовах мультикультурного суспільства та визначає компетентності, необхідні вчителю для роботи в мультикультурному класі. Основними напрямками цієї роботи є: створення сприятливого педагогічного клімату в етнічно гетерогенному колективі; робота з батьками; розвиток мовних компетентностей. Дослідницький колектив спрямовує свою діяльність на поєднання практичних питань мультикультурної освіти, вивчення того, як самі вчителі розуміють поняття «мультикультурна освіта» та існуючих теоретичних підходів до даної проблеми. В результаті такої синергії створюються програми підготовки вчителів, які успішно імплементуються у професійну діяльність учителів в школі та розповсюджуються серед освітян [4; 7].

З огляду на те, що Україна є багатонаціональною державою, сьогодні українській педагогічній освіті доводиться шукати відповіді на запитання, які у свій час поставали перед країнами Західної Європи: як організувати роботу педагогічних закладів освіти у мультикультурному середовищі, підготувати учителя до викликів мультикультурного суспільства, розвинути толерантність та зберегти власну культурну ідентичність. Європейські країни знайшли відповідь у створенні системи мультикультурної освіти.

Ми, вивчаючи досвід західноєвропейських країн, намагаємося використувати цінний досвід і сформувати власну систему полікультурної освіти, яка включає себе такі компоненти:

- інституційний, що становить спеціально створені організації, комітети, ради, групи з вивчення міжкультурних відносин, основним завданням яких є навчати учителів взаємодії з учнями та їх батьками в етнічно-гетерогенних класах та професійної діяльності у мультикультурних колективах, збирати й розповсюджувати позитивний досвід професійної діяльності вчителів, надавати методичну допомогу та необхідні матеріали для тих вчителів, які працюють у мультикультурному класі. Такий досвід існує в Норвегії, де створено центр сприяння мультикультурній освіті вчителів, що забезпечує необхідними матеріалами тих вчителів, які працюють в етнічно-гетерогенних класах і надають їм необхідні консультації та матеріали для занять, проводять заняття з батьками, створюють позитивний імідж мультикультурної освіти у ЗМІ тощо;

- цільовий, що полягає у створенні позитивного іміджу мультикультуралізму, навчання толерантності, розумінню того, що багатокультурність – це не виклик, а перевага, яка надає багато можливостей навчитися нового. Такий досвід розповсюджений у всіх країнах Західної Європи, зокрема, Швейцарії, Швеції, Франції;

- змістовий, що полягає у змінах змісту програм, навчальних посібників та підручників з урахуванням мультикультурного складу учнівського колективу. Цей аспект розроблений та широко імплементується у практику в Німеччині, Великій Британії, Іспанії. Зокрема, у землі Північний Рейн-Вестфалія у Федеративній Республіці Німеччина працює педагогічний університет, у якому до програми навчання майбутніх вчителів включено розвиток навичок роботи в мультикультурному середовищі.

- операційно-діяльнісний, який навчає учителів співпрацювати з учнями, їх батьками, колегами та суспільством з метою встановлення добросусідських відносин,

взаєморозуміння, миру та взаємоповаги. Даний аспект створення системи мультикультурної освіти розробляється науковцями і педагогами практиками у Великій Британії, Федеративній Республіці Німеччина

– результативний, що реалізується у документах Ради Європи, окремих країн Західної Європи з питань освіти, культури і науки, які дають змогу вивчати і розвивати надбання мультикультурної освіти західноєвропейських країн й впроваджувати його у систему освіти в Україні.

Висновки. Нами було окреслено головні напрями розвитку підготовки вчителів у контексті мультикультурної освіти у західноєвропейських країнах, виявлено відмінності у розумінні поняття «компетентність» в умовах мультикультурного середовища. Вказано, що до структури концепту «компетентність» входить і поняття «відношення», що характеризує собою створення продуктивних взаємовідносин у мультикультурному навчальному середовищі. Наукова новизна даної роботи полягає у тому, що описано компоненти мультикультурної освіти і визначено, що у країнах Західної Європи наразі створюється система мультикультурної освіти й підготовки вчителів до роботи у мультикультурному суспільстві. Описано, які компетентності є базовими для формування уміння вчителя працювати у мультикультурному класі. Вказано, у яких країнах Західної Європи найбільшу увагу приділяють розвитку того чи іншого компонента мультикультурної освіти.

Україна входить в європейську освітню систему. Українське суспільство зараз стоїть на порозі таких же перетворень, через які пройшли країни Західної Європи, перш ніж створити власну систему мультикультурної освіти та розробити принципи європейської ідентичності. Українським освітянам, дослідникам та педагогам-практикам необхідно ретельно вивчати досвід створення системи мультикультурної освіти у країнах Західної Європи задля творчого осмислення, адаптації цього досвіду з метою розвитку системи полікультурної освіти в Україні та виховання толерантності, взаємоповаги, уміння жити разом у демократичному суспільстві, що є вимогою часу сьогодні.

У подальшому дослідженні нами буде розроблено систему полікультурної підготовки вчителів для роботи в етнічно гетерогенному суспільстві з урахуванням доробку та наукових розвідок західноєвропейських науковців та практиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Teachers' core competences: requirements and development. Key competences for a changing world: implementation of the Education and Training 2010 work programme on April 27, 2010. – Retrieved March, 15-th, 2016 from: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/teacher-competences_en.pdf
2. Directorate-General for Education and Culture lifelong Learning: Education and Training policies School education and Higher education. Education and Training 2010 programme Cluster 'Teachers and Trainers' Report of the Peer Learning Activity, Oslo, May 2007 'How can Teacher Education and Training policies prepare teachers to teach effectively in culturally diverse settings?' – Retrieved March, 15-th, 2016 from: http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings.pdf
3. Dervin F. Politics of interculturality / F. Dervin, A. Gajardo, A. Lavanchy. Politics of interculturality. – 2011. – Retrieved March, 15-th, 2016 from: <http://www2.unine.ch/files/content/sites/maps-chaire/files/shared/documents/publications/Politics%20of%20Interculturality%20-%20toc.pdf>
4. Education & Training 2020. Schools policy. A whole school approach to tackling early school leaving/ Retrieved March, 15-th, 2016 from: https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/ba/Policy_recommendations_ESL2015.pdf?54zre7
5. Education & Training 2010 work programme' for the period 2007-2009 (5394/10) Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Key competences for a changing world. Draft 2010 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the "Education & Training 2010 work programme" Brussels, 25.11.2009. – Retrieved March, 15-th, 2016 from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0640:FIN:EN:PDF>
6. Education and Training 2020 Developments in the Cluster on Key Competences. – Retrieved March 15-th, 2016 from: <http://www.csee-etuice.org/images/attachments/ETUCECircular2010EN.pdf>
7. Education and Training 2020 Work programme. Thematic Working Group 'Assessment of Key Competences' Literature review, Glossary and examples (November, 2012). – Retrieved March, 15-th 2016 from: http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/keyreview_en.pdf
8. Енциклопедія освіти / Акад пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С.834-835.

9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С. – 2004. – 112 с.
10. Ковалинська І. В. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців технічного профілю в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу дис.... канд. пед. н.: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / І.В. Ковалинська. – Київ, 2011. – 220 с.
11. Про затвердження національної рамки кваліфікацій / Постанова Кабінету Міністрів України №134 від 23 листопада 2011 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
12. Тьюнінг – гармонізація освітніх структур в Європі. [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf
13. Luchtenberg S. Multicultural Education: Challenges and Responses / Luchtenberg, Sigrid // JSSE. – 2005. – Volume 4, Number 1. – P. 31-55.
14. Nieto S. Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education. 6-th ed / Sonia Nieto, Patty Bode. – Boston, Pearson Education, Inc, 2012. – Retrieved March, 15-th, 2016 from: https://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/preface/013136734X.pdf
15. Sierens S. (ed.) (2000) *Us, Them, Ours. Points for attention in designing intercultural sound learning materials* / Sven Sierens. – Ghent, Belgium: Centre for intercultural education.
16. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С.58-64.

REFERENCES

1. *Teachers' core competences: requirements and development. Key competences for a changing world: implementation of the Education and Training 2010 work programme on April 27, 2010.* Retrieved March, 15-th, 2016 from: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/teacher-competences_en.pdf
2. *Directorate-General for Education and Culture lifelong Learning: Education and Training policies School education and Higher education.* Education and Training 2010 programme Cluster "Teachers and Trainers" Report of the Peer Learning Activity, Oslo, May 2007 'How can Teacher Education and Training policies prepare teachers to teach effectively in culturally diverse settings?' Retrieved March, 15-th, 2016 from: http://www.atee1.org/uploads/EUpolicies/pla_teaching_in_culturally_divers_settings.pdf
3. Dervin, F., Gajardo, A. & Lavanchy, A. (2011) *Politics of interculturality.* Retrieved March, 15-th, 2016 from: <http://www2.unine.ch/files/content/sites/maps-chaire/files/shared/documents/publications/Politics%20of%20Interculturality%20-%20toc.pdf>
4. *Education & Training 2020. Schools policy. A whole school approach to tackling early school leaving.* Retrieved March, 15-th, 2016 from: https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/ba/Policy_recommendations_ESL2015.pdf?54zre7
5. *Education & Training 2010 work programme' for the period 2007-2009 (5394/10)* Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the religions. Key competences for a changing world. Draft 2010 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the "Education & Training 2010 work programme" Brussels, 25.11.2009. Retrieved March, 15-th, 2016 from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0640:FIN:EN:PDF>
6. *Education and Training 2020 Developments in the Cluster on Key Competences .* Retrieved March 15-th, 2016 from <http://www.csee-etuice.org/images/attachments/ETUCECircular2010EN.pdf>
7. *Education and Training 2020 Work programme. Thematic Working Group 'Assessment of Key Competences' Literature review, Glossary and examples (November, 2012)* Retrieved March, 15-th 2016 from: http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/keyreview_en.pdf
8. Kremin', V.G. (ed). (2008). *Education Encyclopedia.* Kyiv, Ukraine: Urinkom Inter.
9. Ovcharuk, O.V. (ed.) (2004). *Competentnisny pidhid u suchasniy osviti: svitovy dosvid ta ukrains'ki perspektivy* [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv, Ukraine: K.I.C.
10. Kovalynska, I.V. (2011) *Formuvannya zahal'nokulturnoyi kompetentsii maibutni fahivtsiv technichnoho profilju v processi vyvchennja disciplin humanitarnoho tsykladu* [Forming general cultural competence in future technical specialists in the process of learning the Humanities]. Unpublished candidate dissertation, Khmelnytsky, Ukraine.
11. *On approval of the National Qualification Frameworks.* Cabinet of Ministers of Ukraine №134 of November 23, 2011. Retrieved March, 15-th, 2016 from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
12. *Tuning – the harmonization of educational structures in Europe.* Retrieved March, 15-th 2016 from http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf
13. Luchtenberg, S. Multicultural Education: Challenges and Responses. *JSSE*, 4, 1, 31-35.
14. Nieto, S. (2012). *Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education* / Sonia Nieto, Patty Bode.—6-th ed., Boston, Pearson Education, Inc. Retrieved March, 15-th, 2016 from https://www.pearsonhighered.com/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/preface/013136734X.pdf
15. Sierens, S. (ed.) (2000) *Us, Them, Ours. Points for attention in designing intercultural sound learning materials.* Centre for intercultural education. Ghent, Belgium.
16. Khutorskoy, A. (2003) *Osnovnyje kompetentsiji kak component lichnosto-orientirovannogo obrazovanij* [Key competencies as a component of personality-oriented education]. *Narodnoye obrazovanije*, 2, 58-64.

И.В. Ковалинская. Компетентностный подход к поликультурному образованию учителей.

Статья посвящена выявлению основных требований к формированию компетентностей учителя в условиях мультикультурной образовательной среды в странах Западной Европы, и имплементации этих требований в условиях Украины. Автор указывает, что основные компетентности, которыми должен обладать европейский учитель, – это: умение работать в этнически-гетерогенном классе, создавать атмосферу, благоприятную для развития всех учеников; умение сотрудничать с родителями и обществом; развитие языковых компетентностей. Автор описывает компоненты системы поликультурного образования в Украине. Это: целевой, институционный, содержательный, операционно-деятельностный, результативный. Автор указывает на возможность использования опыта отдельных западноевропейских стран для развития некоторых компонентов системы поликультурного образования в Украине.

Ключевые слова: компетентность; компетенция; культурный патерн; этнично-гетерогенный; межэтнические взаимоотношения; система мультикультурного образования.

I.V.Kovalynska. Competence based approach to teachers' polycultural education

The article deals with a description of some key competencies that are needed by a teacher for his/her successful professional activity in a multicultural society. The author addresses some program documents by the European committee of culture and education that depict the requirements of the society that a teacher should meet, such as: language competence; an ability to work in a multicultural environment; an ability to maintain fruitful co-operation with the community, parents and colleagues. The main idea that lies behind a teacher's multicultural competence is that a teacher should change his/her attitude to the essence of multiculturalism as view it as an advantage, not a challenge, that helps develop new qualities and get a broader world outlook. The author further states the necessity of building a system of polycultural education in Ukraine. She also points out the key components of this system, such as: a goal setting component that describes the main goals of multicultural education; a contents component that reveals the main changes in curriculums, programs, contents of textbooks, etc. that assist multicultural awareness of students and teachers; an institutional component that show how different institutions (whose aim is multicultural awareness implementation) work in different European countries; an operational component that depicts how teachers interact with the community, their colleagues, students and their parents within the framework of multicultural education; and a result component that should elucidate all those who are interested in polycultural education implementation in the system of education in Ukraine. At the end, the author makes a conclusion that the system of teachers' training in Ukraine needs modernization, and one of the features of this modernization should be the implementation of polycultural education.

Keywords: competence, competency, cultural pattern, ethno heterogeneous, inter-ethnic co-operation, the system of multicultural education.